

Zrodil se génius

Mnohé z *Vivaldiho* životního běhu je známo, mnohé je nejasné. *Antonio Vivaldi* se nenarodil jako šťastné dítě. Od kolébky byl nemocný, nikdy se plně neuzdravil. Jako by mu sudičky nepřály, aby se prosazoval v tvrdém životě. Stále přemáhal nemoc. To přemáhání ho možná dokonce zocelovalo. Na svět přišel předčasně, jako sedmiměsíční, dne 4. března 1678. Porodila jej dcera benátského krejčího, *Camilla Calicchio*. Dítě darovala svému choti *Giovanimu Battistovi Vivaldimu*, který ji pojal za manželku 6. srpna 1677. Chlapeček byl po porodu tak slabý, že jej „*per pericolo di morte*“ („pro nebezpečí smrti“) pokřtili nouzově.

Odkud přicházela rodina Vivaldiů?

Dávni a dávní její předkové *Ugolino* a *Vadino*, Janované, našli roku 1291 smrt v mořských vlnách, když dopluli ke Kanárským ostrovům. Tato zpráva zavdala příčinu, že *Antonio Vivaldi* byl považován za přímého potomka janovských námořníků. Emil Paul zjistil v šedesátých letech minulého století, že skladatelovi prarodiče z otcovské linie byli vážení měšťané v Brescii, kde se také narodil komponistův otec *Giovanni Battista* (psáno též *Gianbattista*) *Vivaldi* roku 1655. Když bylo *Giovanimu Battistovi* deset let, přestěhoval se spolu se svou matkou do Benátek. Vyučil se „lazebníkem“, tedy holičem. Byl velmi muzikální. Kdo byl v Benátkách, nepřestal se divit: i prostí lidé jsou tak prosyceni hudbou a tak zpěvaví, že si třeba objednájí v bufetu (jejž označují jako bar) své *cappuccino* tak, že svůj požadavek zazpívají v jakési rozkošné melodii, kterou si právě vymysleli. Sám jsem to zažil právě v Benátkách (1974), kde se při takoveto objednávce prezentoval prostý občan jako vynikající hrdinný tenor. Jak tomu bylo před třemi sty lety? Patrně obdobně, ba skromně si myslím, že hudebnost tehdy pronikala na povrch intenzivněji než dnes.

Giovanni Battista vykonával počestný úřad holiče. Bylo tehdy zvykem, že zákazníci si krátili čas v oficínách tím, že se věnovali hře na nástroj. V každé dobré holičské oficíně byl ve starých dobách k dispozici ten nebo onen instrument. U otce *Vivaldiho* to byly zřejmě housle. Zahleděl se do jejich ušlechtilého tvaru a pojal úmysl, že se sám také naučí na ně hrát. Podařilo se mu to. Brzy okouzloval svým houslistickým uměním nejen své zákazníky, nýbrž i širší veřejnost. Stal se zřejmě dobrým houslistou. Když se *Giovanni Legrenzi* ujal funkce kapelníka v chrámu svatého Marka (1685), reorganizoval a rozšířil zdejší orchestr. Přijal do něj i G. B. *Vivaldiho*, který si hudebnictvím dobře přivydělával. Již za několik let mu podstatně zvýšili plat. S tímto „vedlejším příjmem“ upevňoval se jeho *společenský prestiž*. Měl zřejmě rusé vlasy, neboť v dokladech od svatého Marka nebyl uváděn příjmením „*Vivaldi*“, nýbrž označován jako *Giovanni Battista Rossi* (rosso = červený, rudý, rusý, ryšavý). Tím máme objasněno, že rusý vlas byl patrně u *Vivaldiů* dědičný, neboť také syn *Antonio Vivaldi* byl po vysvěcení označován jako „*il prete rosso*“, tedy „rusovlasý kněz“.

Giovanni Battista vstoupil v manželství s *Camillou*. Datum jejich sňatku se různí. Jedni uvádějí, že byli sezdáni 6. srpna 1677, jiní zase, že se tak stalo 11. června 1676 v chrámu *San Giovanni alla Giudecca* (který je dnes již zbořen). Manželství bylo dětmi požehnané. Nejprve se narodil 4. března 1678 budoucí

skladatel *Antonio*, druhým jménem *Luco*. Byl (jak řečeno) sedmiměsíční a tak slaboučký, že ho nouzově pokřtila porodní asistentka (přijal pak řádný křest o dva měsíce později v chrámu *San Giovanni in Bragòra*). Po něm přišly dvě dcery: *Margherita Gabriella* (1680, rovněž nouzově pokřtěná) a *Cecilia Maria* (1683). Následovala *Zanetta Anna* (1687–1762) a *Gerolima*, jež zemřela dvouletá (1694–1696). Antoniův bratr *Bonaventura Tommaso* (1685) opustil Benátky roku 1718. Další bratr *Francesco Gaetano* (1690–1752) se vyučil holičskému povolání. Byl podnikavý, neboť pomáhal při dláždění náměstí Svatého Marka, stal se i tiskařem, ale 1721 byl vypovězen z Benátek, protože urazil nějakého šlechtice. Zdá se však, že se do města brzy vrátil. Zbývá ještě jistý *Iseppo Vivaldi*. Syna tohoto jména měli rodičové Giovanni Battista a Camilla již roku 1692, ale zemřel ve čtyřech letech. Další syn *Iseppo* chtěl vstoupit k františkánům (1723), zapletl se 1729 do jakéhosi procesu, byl na 3 léta zapuzen (nesměl pobývat v Benátkách).

Dnes toho víme o Vivaldiho rodině i o skladateli a houslistovi Antoniově více než před lety. (Sáhli jsme ke knize Theophila Antonicka a Elisabeth Hilscher/ové/, *Vivaldi*, Graz 1997.) Je známo, že Antoniově mládí se odvíjelo v benátské části (*sestiere*) označované jako *Castello*. Jeho rodný dům byl na malebném místě. Dnes je to náměstí *Campo Bandiera e Moro* před farním kostelem *Giovanni in Bragòra*, kde otec (zemř. 1736) vykonával své holičské povolání.

O *Antoniově* mládí a o jeho hudebním vzdělání toho víme málo. S největší pravděpodobností jej houslím učil vlastní otec. Když mu bylo deset, spoluúčinkoval v dómském orchestru u sv. Marka, ba dokonce byl příležitostně označován jako zástupce svého otce houslisty, když Giovanni Battista působil na čas (1689–1692) mimo Benátky. V hudební teorii byl prý Antonio žákem Legrenziho. Ten však zemřel již roku 1690, takže o tom můžeme pochybovat. Avšak kdo ví? Antonio Vivaldi byl zřejmě „zázračné dítě“, a tak mohl s vděkem pobírat hodiny u Legrenziho, když mu bylo kolem deseti let. Dnes to patrně již přesně nezjistíme. V pozdně objevené turínské sbírce (viz výše) nacházíme vokální dílo *Laetatus*, které může dokládat jeho žákovství u Legrenziho.

Brzy, časně, byl Antonio plně uchvácen překrásným prostředím chrámu u svatého Marka. Uvědomoval si, že například jako kněz by se mohl dobře věnovat hlavně svému hudebnickému, věru jen hudebnickému, povolání. V 17. a 18. století bylo běžné, že kněží se přelí profesionálně i k hudbě.

Dne 18. září 1693 mu benátský patriarcha udělil *tonsuru*, tj. nejnižší svěcení. Kněžskému úřadu – jeho dosažení – byla určena ještě další svěcení. *Archivio Patriarcale* v Benátkách nás informuje, že mladý Vivaldi obdržel 19. září 1693 další nižší svěcení (tj. *ostiaro*). Dne 21. září téhož roku jej čekalo nižší svěcení zvané *lettore*. Po více než dvou letech se stal „exorcistou“ (*esorcista*). Stalo se tak 25. prosince 1696. Necelý rok poté byl již pevně svázán s Církví jako *accolito* (21. prosince 1696). Nižší svěcení byla tak ukončena. Antonio Vivaldi se však podrobil i svěcením vyšším, neboť se stal subdiákonem (*suddiacono*, 4. dubna 1699), diákonem (*diacono*, 18. září 1700) a posléze knězem (*sacerdote*, 23. března 1703). Naplnila se plně slova faráře P. Giacoma Pacacieriho, která pronesl při křtu Antoniově dva měsíce po jeho narození. Antonio se plně odřekl ďábla (*abrenuntiatu satanae*), žil bohabojným životem a vstupuje nyní do stavu kněžského. Stalo se tak krátce před tím, kdy *Guida de'Forestieri* (tedy cestovní průvodce pro cizince, Benátky 1715) píše s vyčerpávající přesností například o tom, že v Benátkách, městě

hudby, působí mnoho divadel. Po *Teatro San Cassiano* to je *Teatro Santi Giovanni e Paolo*, *Teatro San Moisè*, *Teatro San Apollinaire*, *Teatro Santi Apostoli*, *Teatro San Salvatore* – a jako devátý operní dům je označeno *Teatro Sant'Angelo*. Uprostřed divadelního a operního ruchu, ruchu zcela nebývalého, uprostřed prudce pulzujícího hudebního dění, stal se Antonio Vivaldi duchovním. Svého kněžského vzdělání nedosáhl v biskupském semináři, nýbrž „zaučoval“ se na rozmanitých farách, například na faře při *San Geminiano* (1693–1694, 1699), při *San Giovanni in Oleo* (alias *San Giovanni Novo*, 1694–1696, 1700–1703) a jinde. Pro léta 1697–1698 chybějí archivní podklady. Po kněžském svěcení došlo k události, o které Antonio Vivaldi píše v dopise markýzi (marchese) Guidonovi Bentivoglioovi d'Aragona ze 16. listopadu 1737. Posteskne si, že tomu je již 25 let, co neslouží mši. Také již nikdy nebude mši čísti, ne proto, že by mu to někdo zakazoval nebo nařizoval, nýbrž z vlastního svého rozhodnutí. Jde o to, že on, Vivaldi, trpí od narození zdravotními potížemi. Sotva byl vysvěcen na kněze, sloužil mše po celý rok nebo déle. I stalo se, že musel pro své zdravotní potíže opustit oltář, aniž mši dokončil. Proto také stále žije doma. Domov opouští jen v gondole nebo v kočáře. Trpí totiž plicními potížemi nebo dýchavičností, nemůže se dobře pohybovat. Všichni vědí o jeho chorobách. Nenajde se žádný šlechtic, který by ho politoval a pozval do svého domu. Neučiní to ani benátský dóže. – Hned po jídle zpravidla vycházím na procházku, ale nikdy pěšky..., postěžuje si Antonio Vivaldi.

Bereme-li v úvahu onen dopis, jež od Vivaldiho přijal marchese Guido Bentivoglio d'Aragona (byl, jak řečeno, odeslán 17. listopadu 1737)¹⁾, nabudeme jasno o jeho vztahu ke kněžskému povolání. Probleskovaly názory, že Vivaldi byl zatracován vyšší církevní hierarchií pro svůj nemravný život, který se neslučoval s postavením kněze. Vznikaly anekdoty, že prý Vivaldi přerušil mši, aby si šel zapsat hudební melodii, která ho právě napadla (jak se o tom zmiňuje Wasielewski ve své knize o houslovém umění, viz výše); právě ono přerušení mešní bohoslužby prý zavdalo příčinu k tomu, že Vivaldi byl Církví pronásledován. Ať tomu bylo jakkoliv, je nyní zjevné, že Antonio Vivaldi, člověk od narození chorý, nemohl plně vykonávat svůj kněžský úřad pro své těžké choroby, které na něho doléhaly. Onen „vivaldiovský“ problém spojený s jeho církevním úřadem patrně nebude již nikdy plně vyřešen. Pravda, Vivaldi byl těžce nemocen. Ale přijímal jako hudebník (tedy například jako výkonný houslový virtuos) úkoly, které jej zdravotně mohly přinejmenším tolik obtěžovat jako sloužení svaté mše. Bylo tedy „ve vzduchu“ něco, o čem vivaldiovské dokumenty mlčí? Víme, že Antonio Vivaldi přijal *beneficiát* ve výši osmdesáti dukátů ročně, který jej svazoval s chrámem *Santa Maria della Pietà* (na *Ospedale della Pietà* působil umělecky a pedagogicky). Denně měl tedy – od 1. září 1703 – celebrovat mši. Nadace osmdesáti dukátů vypršela (1705), ale byla o rok prodloužena. Vivaldi tedy přece jen sloužil mše, jak se zdá a jak je to nyní doloženo. Definitivní jasno nebude ovšem do Vivaldiho vztahu k Církvi již patrně nikdy vneseno.

Akta vypovídají. O Vivaldiho mládí se dočítáme, že onen „*Antonius filius Jo. Bapt. tae Vivaldi Ecclesia S. Geminiani*“ patří tedy k faře svatého *Geminiana*. Pětkrát je uváděn jako příslušející do farnosti *S. Giovanni in Oleo*. Obě fary mu daly možnost bohatě se rozvíjet také hudebně. Humanitní a církevní orientace se spojovala se zaměřením *hudebnickým*.

Poznámka

- 1) Památný dopis ze dne 16. listopadu 1737 markýzi Guidonovi Bentivogliovi d'Aragona citujeme nyní v italském originále. Jde vlastně jen o část dopisu, neboť vedle oněch údajů o Vivaldiho nemoci a o nemožnosti sloužit mše (celebrování zabraňovaly důvody zdravotní) v něm např. čteme jakousi Vivaldiho obranu před nařčením, že má nepovolený sexuální styk se zpěvačkou (primou donnou) Annou Girò. Spolu s její sestrou Paolinou procestoval mnohá evropská města. Všichni vždy obdivovali její počestnost („onestà“), je tedy nesprávné, zakazuje-li nyní kardinál Tommaso Rufo Vivaldimu, aby cestoval do Ferrary. Pasáže o Vivaldiho postojích k povinnosti sloužit mše uvádíme (podle Kolneder, cit. dílo, s. 22):

„Sono venticinque anni che in non dico messa, nè mai più la dirò, non per vieto o comando, come si può informare Sua Eminenza, ma per mia elezione, e ciò stante un male che patisco 'a nativitate', pel quale io sto oppresso. Appena ordinario sacerdote, un anno o poco più ho detto messa, e poi l'ho lasciata avendo dovuto tre volte partir dall'altare senza terminarla a causa dello stesso mio male.

Per questo io vivo quasi sempre in casa, e non esco che in gondola o i carrozza, perchè non posso camminare per male di petto ossia strettezza di petto. Non v'è alcun cavaliere che mi chiami alla sua casa, nemmeno l'istesso nostro Principe, mentre tutti sono informati del mio difetto. Subito dopo il pranzo ordinariamente io posso andare, ma mai a piedi. Ecco la regione per la quale non celebro messa.“